

A. Alemany, *Sources on the Alans. A Critical Compilation*, Lei 2000; J. Colaruso, *Nart Sagas from the Caucasus. Myths and Legends from the Circassians, Abazas, Abkhaz, and Ubykhs*, Pri 2000; S.E. Cornell, *Autonomy and Conflict. Ethnoterritoriality and Separatism in the South Caucasus. Cases in Georgia*, Up 2002; R.G. Dzattiaty, *Kultura późniedniewiekowej Osietii*, Władikawkaz 2002; W.A. Kuzniecowa, *Chryścianstwo na Siewiernom Kawkazie do XV wieku*, Władikawkaz 2002; R. Potocki, *Wojna sierpniowa*, Wwa 2009; *Źródła nienawiści. Konflikty etniczne w krajach postkomunistycznych*, Kr 2009.

Robert Potocki

OSIANDER ANDREAS, właśc. **Hosemann** lub **Heiligmann**, ur. 19 XII 1498 w Gunzenhausen, zm. 17 X 1552 w Królewcu, radykalny luterński działacz okresu reformacji.

Studiował w Ingolstadt; 1520 przyjął święcenia kapł. w zakonie augustianów; w tym samym roku zaczął wykładać język hebr. w konwencie zak. w Norymberdze; tam 1522 został prob. kościoła St. Lorenz; pod jego wpływem książę → Albrecht Pruski 1522 porzucił katolicyzm i przystąpił do protestantów; inspirowany wystąpieniem i poglądami M. → Lutra, doprowadził (wraz z malarzem A. → Dürerem, pisarzem L. Spenglerem, dyplomatą W. Pirckheimerem i pisarzem H. Sachsem) do sprostestantyzowania Norymbergii (1525 zorganizował w mieście dysputę teol.); w okresie wojny chłopskiej 1525 i w nast. latach twierdził, że → anabaptyści zasługują na karę śmierci z powodu wyznawanych przez siebie poglądów na temat nauki o Trójcy Świętej; 29 IX – 5 X 1529 uczestniczył w dyspucie marburskiej (był tam m.in. Luter, Ph. Melancton, M. Bucer, K. Oekolampad, J. Jonas, S. Agricola, U. Zwingli), podczas której dyskutowano o Eucharystii; propozycja O., by przyjąć wspólną formułę „ciało Chrystusa jest obecne w Wieczerzy Św. i nie tylko w ludzkiej pamięci”, została odrzucona, polemika zakończyła się fiaskiem, a jedynym pozyt. jej skutkiem było zaprzestanie przez luteran i kalwinów określania siebie mianem heretyków; 1530 brał udział w sformułowaniu ustaleń pokoju augsburskiego, a 1531 był jednym z sygnatariuszy artykułów → szmalkaldzkich; ustalenia z 1548 (→ *Augsburskie interim*) zmusiły go do opuszczenia Norymbergii i osiedlenia się najpierw we Wrocławiu, a nast. w Królewcu, gdzie został mianowany przez księcia Albrechta Prus. profesorem teologii w nowo powstałym uniw.; tam pracował aż do śmierci.

O. swą teologię opierał na tajemnicy wcielenia, naukę o → usprawiedliwieniu interpretował mistycznie, opierając ją na komunii człowieka wierzącego z Jezusem Chrystusem; odszedł od poglądów Lutra na ten temat (zbliżył się do nauki kat.), twierdząc, że sprawiedliwością, przez którą człowiek zostaje usprawiedliwiony, jest Chrystus jedynie w boskiej naturze, będący sprawiedliwością Bożą ze swej istoty (*iustitia Dei essentialis*); natomiast człowiek staje się sprawiedliwy przez fakt zamieszkania w nim Chrystusa, który nast. przepelnia go swą sprawiedliwością; jeśli Syn Boży – sprawiedliwość istoty – zamieszkuje w człowieku, Bóg uznaje go za sprawiedliwego; Chrystus-Sprawiedliwość staje się naszą sprawiedliwością, a grzechy giną w sprawiedliwości Chrystusa jak „krople w morzu”; przeciwko jego teozom o usprawiedliwieniu zjednoczyli się → gnezjoluteranie z → filipistami; J. Kalwin zarzucał mu pomieszanie kwestii przebaczenia za grzechy z odrodzeniem, a F. Stankar twierdził, że naszą sprawiedliwością jest Chrystus jedynie w naturze ludzkiej (*Apologia przeciw O.*); ponadto O. kwestionował słuszość teorii M. → Kopernika zawartej w dziele *De revolutionibus orbium coelestium*, powołując się na *Pismo Święte*, uważał, że należy ją traktować jako matematyczną hipotezę ułatwiającą przeprowadzenie obliczeń astron. (podobnie jak Luter i Melancton), a nie jako opis rzeczywistego porządku panującego w kosmosie; swój pogląd zaprezentował anonimowo w przedmowie do dzieła Kopernika bez jego zgody, usuwając oryginalną przedmowę – list dedykacyjny do pap. Pawła III, co mogło sugerować, że jest to zdanie samego autora; przeciwko tej manipulacji wystąpił później m.in. G. → Bruno.

Do najważniejszych pism O. należą: kryt. wydanie *Wulgaty* z komentarzami (Nü 1522), *Harmony of the Gospels* (Nü

1537), *Ob es wahr und glaublich sey, dass die Juden der Christen kindt heymlich erwürgen und ihr Blut gebrauchen* (Nü 1540), *De lege et Evangelio i De justificatione* (Kgb 1550), *Von dem einigen Mittler Jesu Christo und Rechtfertigung des Glaubens* (Kgb 1551); jego pisma opracował i wydał W. Möller jako *Andreas O. Leben und ausgewählte Schriften* (Elberfeld 1870) oraz G. Müller i G. Seebass *O. Werke* (I-X, Gü 1975-96).

P. Wappler, *Die Stellung Kursachsens und des Landgrafen Philipp von Hessen zur Täuferbewegung*, Mr 1910, 183, 261; E. Hirsch, *Die Theologie des Andreas O.*, Gö 1919; Lecler HT I-II (passim); G. Seebass, *Das reformatorische Werk des Andreas O.*, Nü 1967; M. Stupperich, *O. in Preussen 1549-1552*, B 1973; S.C. Napiórkowski, *Solus Christus. Zbawcze pośrednictwo według „Księgi zgody”*, Lb 1979, 1999³; D. Wünsch, *Evangelienharmonien im Reformationszeitalter*, B 1983; H. Schulz, *Andreas O. reformatorische Lehre vom Eid*, ARG 84(1993) 185-205; G. Seebass, TRE XXV 507-515; tenże, *Ein Nachträglich zur O.-Gesamtausgabe*, ARG 93(2002) 406-416; G. Müller, RGG VI (2003³) 719-720; G. Seebass, *Ein unbekannter Brief Andreas O. Ein Nachträglich zur O.-Gesamtausgabe*, ARG 96(2005) 291-294; A. Briskina, *Philipp Melancton und Andreas O. im Ringen um die Rechtfertigungslehre*, F 2006; W. Osiander, *Die Reformation in Franken. Andreas O. und die fränkischen Reformatoren*, Gunzenhausen 2008.

Paweł Janowski

OSIANDER LUKAS, ur. 16 XII 1534 w Norymberdze, zm. 17 IX 1604 w Stuttgarcie, teolog luterński, syn Andreasa.

Studiował w Królewcu i Tybindze (od 1553); 1558 został diakonem w Göppingen, następnie prob. w Blaubeuren, a 1563 w Stuttgarcie; 1564 uzyskał doktorat z teologii w Tybindze; 1569 został mianowany kaznodzieją nadwornym i klasztornym oraz radcą konsystorialnym w Stuttgarcie, a 1596-98 przeorem klasztoru ewang. w Adelbergu; był nauczycielem i doradcą księcia Ludwika III Wirtemberskiego, którego następcą (i bratanek) książę Fryderyk I 1598 pozbawił go urzędów i skazał na banicję (gł. za sprzeciw wobec osiedlania Żydów na terenie księstwa); w efekcie O. osiadł w Esslingen, wprowadzając tam reformację i wywołując spór kośc.; 1603 próbował do Stuttgartu. Uczestniczył w wielu dysputach teol., m.in. w Maulbronn (1564), Heidelbergu (1579), Mömpelgardzie (1586), Stuttgarcie (1591) i Ratyźbonie (1594); należał do grona autorów → *Formuły zgody* oraz teologów z Tybingi, którzy korespondowali z ekum. patriarchą → Jeremiaszem II Tranosem; zajmował się propagowaniem śpiewu kośc., pracował jako 1596 *Württembergischer Gesangbuch* (pierwszy chorał ewang. dla Wirtembergii z 1583) i przygotowując m.in. *Fünffzig geistliche Lieder und Psalmen* (T 1586).

O. jest autorem szereg. licznych pism polem. (zwł. przeciw jezuitom, kalwinistom i zwiglianistom), np. *Warnung vor der falschen Lehr und Phariseischen Gleissnerey der Jesuiter* (T 1568, 1569), *Endtliche Abfertigung D. Jacobi Feuchten* (T 1574), *Abfertigung der untrewen Gegenwarnung etlicher unreiner Prediger der Calvinischen Lehr zu Heidelberg* (T 1584), *Warnung vor der Jesuiter blutdurstigen Anschlägen und bösen Practicken* (T 1585), *Widerlegung der Bekandtnus Caspar Schwenckfelds* (T 1591), *Widerlegung eines Calvinischen Studiosi in Collegio Sapientiae* (T 1593), *Letzte Antwort auff D. Samuel Hubers Lästerschriften* (T 1599); do jego znanych dzieł egzeget. należą: *Explicationes in Bibliam* (I-IX, T 1573-86), *Sacrorum Bibliorum secundum veterem translationem ad fontes hebraici textus emendati et brevi explicatione illustrati* (I-III, T 1589-92), a zwł. komentarz do całego *Pisma Świętego*, tzw. *Biblia Latina, Tomi O.*; interesował się teologią i historią, z których zakresu opublikował *De ratione concionandi* (T 1582), *Gründtlicher Unterricht [...] von allen Articulen unser Christlichen Religion* (T 1582), *Institutio Christianae Religionis* (T 1582), *Epitome historiae ecclesiasticae* (T 1592-1603) oraz liczne kazania, m.in.: *Fünffzig Predigten über den Christlichen Catechismus* (T 1600), *Predigt von dem alten und neuen Glauben* (T 1601), *Predigt von Krafft und Würckung der Sacramenten* (T 1603), a zwł. ich zbiór *Bawren Postilla* (I-IV, T 1597-1609); opracował też kompendium gramatyki hebr. (*Compendium Hebraicae grammaticae* I-III, T 1569-89). O. zaliczany jest do teoretyków kaznodziejstwa reformacyjnego (→ homiletyka III 1).

OSIANDER

H. Ehmer, BBKL VI 1299-1304 (bibliogr.); J.A. Steiger, LThK VII (1998³) 1163-1164; DBE VII 512; H. Ehmer, RGG VI (2003¹) 720-721.

Stanisław Józef Koza

OSIECK, parafia w dek. osieckim w diec. siedleckiej.

O. lokowany został na miejscu wczesnośredniow. grodu obronnego; w XV w. osada z dworkiem myśliwskim była własnością książąt maz. i siedzibą kasztelanii; po przyłączeniu Mazowsza do Korony O. przeszedł na własność król., stając się starostwem niegrodowym; 1558 staraniem starosty osieckiego, kanonika sądeckiego oraz pułtuskiego A. Świeborowskiego otrzymał niem. prawa miejskie; 1545-56 należał do królowej Bony; jego kolejnymi właścicielami byli wojewoda chełmiński F. Bieliński (od 1710), J. Poniatowski (od 1810), nast. A. Potocki; w wyniku represji po powstaniu styczniowym utracił 1869 prawa miejskie.

Parafia św. Bartłomieja Apostoła i św. Andrzeja została eryg. 1300 przy drewnianym kościele ufundowanym przez książąt maz., zniszczonym 1659 podczas wojen szwedz.; nast., drewniany wybudowano 1675 z fundacji F.J. Bielińskiego, starosty osieckiego, a kolejny, murowany, 1810 z fundacji prob. A. Reptowskiego (rozebrany pod koniec XIX w.); obecny, neogot., murowany, wzniesiony 1902-08 wg projektu S. Szyllera, konsekrowany został 1909 przez bpa lubel. F. Jaczewskiego; zabytkowym obiektem jest także drewniana kaplica cmentarna z pocz. XIX w.

Obecnie do dekanatu O. należą parafie: Gośław, Goźlin, Ostrówek, Pilawa, Sobienie Jeziory, Warszawice, Wilga i Zabieźki.

SGKP VII 621-622; J. Leskiewiczowa, *Dobra osieckie w okresie gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej w XVI-XVIII wieku*, Wr 1957; KZSP X z. 13, 7-8; Cz. Mętrak, *O dawnym O. i jego starostwie*, Wwa 1983; *Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski*, Wwa 1983, 2000³, 545; E. Matyska, *Jubileusz 700-lecia rzymskokatolickiej parafii O.*, Siedlce 1997; SzmSi (2008) 114.

Mariusz Konieczny

OSIECZNA, parafia w dek. rydzynskim w archidiec. poznańskiej.

Miejscowość O. lokowano 1370 na miejscu grodziska z X w.; 1393 była wzmiankowana jako własność kasztelana santomiejskiego Wojysława Borka z Gryżyny (prawdopodobnie nadał jej 1370 prawa miejskie i zbudował zamek nad Jeziorem Łoniewskim); w XV w. właścicielami O. byli Borkowie (M. Borek rozbudował zamek i ufundował szpital oraz przytułek dla ubogich z drewnianym kościołem Świętego Ducha – obecnie nieistniejący); nast. O. należała do Górków (do 1592), bpa A. Czarnkowskiego (1592-1600), Przyjemskich (1601-53), Opalińskich (1653-90), Mycielskich (1690-1744) oraz Skoroszewskich (1750-97); w XVII w. osiedlili się tu protest. uchodzący ze Śląska, którzy 1635 założyli Nowe Miasto; 1793 O. została cielona do zaboru prus., a 1807-15 znajdowała się w Księstwie Warsz.; nast. właścicielami O. byli: Paschke, Goepnerowie, Dobielińscy i Helldorfowie, pod których zarządami popadła w ruinę; 1877-1945, będąc własnością rodu Heydebrandtów, przeżyła ponowny rozkwit; 1939 O. została włączona do III Rzeszy, od 1945 znajduje się w Polsce.

Parafia Trójcy Świętej została eryg. prawdopodobnie w XIII w. przy pierwotnym, drewnianym kościele (wzmiankowana 1397); 1540 wybudowano z fundacji Andrzeja I Górki kolejny, murowany, pod wezw. Trójcy Świętej, św. Wawrzyńca i św. Doroty, konsekrowany 1553 przez bpa J. Dziaduskiego; od poł. XVI w. należał do protestantów, 1592 został przywrócony katolikom i rekoncyliowany przez bpa pozn. M. Łubieńskiego; 1644 założono przy nim kolegium mansonarzy; spalony 1859, został 1859 odrestaurowany; jest to świątynia orientowana, 3-nawowa ze sklepieniem gwiaździstym w prezbiterium i 2 kaplicami w nawach bocznych, tworzącymi rodzaj transeptu; w jego wnętrzu na uwagę zasługują ołtarz gł. z obrazem *Trójca Święta z kłęzącą Matką Bożą i św. Janem Apostołem* z XVII w., figurami *Św. Piotr Apostoł* i *Św. Paweł Apostoł* oraz aniołów w zwieńczeniu.

W O. znajduje się także klasztor i kościół Reformatów św. Walentego, wzniesiony 1680-82 z fundacji starosty generalnego wlkp. J. Opalińskiego; obecna późnobarok. świątynia, murowana, 1-nawowa, na rzucie prostokąta, została zbudowana 1729-33 wg projektu P. Ferrariego nakładem Marianny z Tuczyńskich Mycielskiej i stolnika wielkiego koronnego J. Mycielskiego, konsekrowana 1742; w jej wnętrzu znajdują się łaskami słynące obrazy *Chrystus na Krzyżu* z XVI w., *MB czuwająca nad śpiącym Chrystusem trzymającym krzyż* (zw. MB Osieczyńska) z XVII w. i *Św. Walenty* z XVII w.; ponadto obrazy autorstwa F. Smuglewicza: *Św. Anna nauczająca Maryję*, *Św. Klara*, *Św. Józef z Dzieciątkiem* i *Św. Bonawentura*; obok znajduje się piętrowy, barok. klasztor z 1680-82, założony w czworobok wokół wirydarza, ufundowany przez Opalińskiego (przebudowany 1730-33); w wyniku kasaty klasztoru przez rząd prus. 1834 zakonnicy opuścili klasztor, przybyli powtórnie 1928, ponownie zostali wypędzeni 1939, powrócili po 1945, organizując tam nowicjat; w furcie klasztornej i bibliotece znajdują się freski z końca XVIII w. nawiązujące do postaci św. Franciszka z Asyżu i historii zakonu.

SGKP VII 624-625; E. Frankiewicz, *O. Zarys historyczny*, Leszno 1939; KZPS V z. 12, 49-60; *Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski*, Wwa 1983, 2000³, 546; S. Jedraś, *O. i jej dzieje*, Osieczna 1991; A. Wędzki, *O. Z dziejów miasta szlacheckiego w przedrozbiorowej Rzeczypospolitej*, SMDWP 19(1994) z. 2, 7-30; W. Łęcki, *Wielkopolska. Przewodnik*, Wwa 1996, 378-379; M. Michalski, *O. (Storchnest)*, *Dawne widoki*, Osieczna 2005.

Mariusz Konieczny

OSIEK, parafia w dek. osieckim w diec. bielsko-żywieckiej.

Wieś, wzmiankowana w XIII w. jako Ossech w przywileju Bolesława V Wstydlivego z 1278 dla kościoła w Bochni, była częścią księstwa oswiecimskiego, a XV w. została nabyta przez króla Kazimierza IV Jagiellończyka; 1457-1884 O. był własnością m.in.: Dębińskich, Bethmanów, Porębskich, Nalepów, Branickich, Larischów; 1546 włączony do Korony Królestwa Pol., 1772-1918 znajdował się w zaborze austri., nast. należał do Polski, 1939 włączony do III Rzeszy, po II wojnie świat. powrócił do Polski.

Parafia została eryg. w XIII w.; we wsi zachował się orientowany, drewniany, późnogot., 1-nawowy kościół z XVI w., o konstrukcji zrębowej, otoczony podcieniami, w których znajdują się obrazy stacji drogi krzyżowej; we wnętrzu na uwagę zasługują m.in.: rokokowy ołtarz z 2. poł. XVIII w., obraz przedstawiający zwiastowanie NMP oraz obraz św. Andrzeja Apostoła; obecnie kościół używany jest okazjonalnie. W 1908 konsekrowano kościół pod wezwaniem św. Andrzeja Apostoła; w nowej, murowanej świątyni znajdują się m.in. obrazy *Św. Maria Magdalena u grobu* z 1668 oraz *Złożenie do grobu* z 1686 (przeniesione ze starego kościoła). W O. dom zak. mają służebniczki starowiejskie.

Do dek. osieckiego należy 7 parafii: Głębowice, Grojec, O., Polanka Górna, Polanka Wielka, Poręba Wielka, Włosienica.

SGKP VII 630-631; KZSP I z. 1, 21-22; *Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski*, Wwa 1983, 2000³, 546; SzmBZ (2006) 303-304.

Justyna Salata

OSIEK, parafia w dek. koprzywnickim w diec. sandomierskiej.

Wieś, wzmiankowana 1253, należała częściowo do pol. książąt (pełniła funkcje dworu), a częściowo do opactwa na → Świętym Krzyżu, od 1270 była w posiadaniu Bolesława V Wstydlivego; przed 1430 została miastem na prawie magd. i siedzibą starostwa niegrodowego; w III rozbiórce O. zagarnęła Austria, 1809-15 znajdował się w Księstwie Warsz., później w Królestwie Pol., od 1918 w Polsce; podczas II wojny świat. działał tu podobwód AK o kryptonimie „Dąb”; utracione 1869 prawa miejskie, O. odzyskał 1994.

Pierwsza świątynia w O., ze znanym od 1255 kapelanem, pełniła funkcję kaplicy dworu książęcego, miała wezwanie św. Stanisława Bpa, poświęcone 1278; przed 1325 utwo-